

kovski v tem poskusu le enega prednika: Chopina, četudi je svet tega skladatelja mnogo manj strahoten kot njegov.

V današnji dobi, ko smo znova priče prevrednotenja vseh veljav, je poslanica Čajkovskega dvojnega pomena. Najprej kot izpoved osebnosti, katere lastnosti so tesno povezane z značilnostmi človeka današnjega časa, človeka, ki ni trdno usidran v dogmatičnih tradicijah, pač pa stoji ves čas svojega življenja na razpotju, dobro vedoč, da mu iz izkustev prednikov in njihovega dopovedovanja ne more vzrasti resnica, ki bi izpodbila njegove dvome, hkrati pa poln želja po novih temeljih življenja, katera naj bi se izkazala kot trdnejša od dosedanjih. Potem pa nam delo Čajkovskega dokumentira sile čustvene duševnosti, ki niso zgolj osebne, temveč nujno skupne vsem slovanskim rodovom. V tem nam daje njegov zgled pobudo za nadaljnja raziskovanja in nove izsledke, izvirajoče iz značajnih razlik posameznih rodov. Delo Čajkovskega izpričuje, da je možno tudi v oblikah in sestavah, lastnih okcidentalnemu kulturnemu krogu, najti izraz svojstvenim hotenjem narodov, ki niso sodelovali pri utemeljitvi klasičnih idealov umetnosti. S tem kaže pot bodočnosti zlasti mladim narodom, katerim še niso bile poverjene večje naloge v gradnji človeške kulture in kamor se smemo prištevati. V tem smislu je več kot spodobno, da ob stoletnici rojstva Petra Iljiča Čajkovskega ne slavimo le velikega ruskega simfonika, temveč v najširšem pomenu glasnika nove umetnostne dobe, h katere vzrasti tudi mi sami lahko prispevamo po svojih močeh.

Trije posvetnjaki

Prežihov Voranc

V hlevu kraj ceste so na slami ležali trije prenočevalci. Zunaj je brila skozi noč zimska burja, v hlevu pa je ob svitu karbidovke vladala gosta prosojna toplota. Živali pri jasliah so se s hrustajočimi gobci in ropotajočimi otevezami spravliale k počitku.

Na ozki, koritu podobni postelji ob zidu je ležal hlapec Polduh. Bil je slabe volje: kar trije posvetnjaki na slami. Tega je seveda v prvi vrsti kriva zima, potem cesta, bližina meje in včasih nerazumljiva slabost gospodinje do postopačev. Polduh je te vrste ljudi v globini svoje duše mrzil; medtem ko mora on trdo delati od zore do mraka, se taki ljudje pretolčejo s postopanjem. Zato je molčal.

Prenočevalci so se drug pri drugem stiskali na slami. Prvi je bil mlad, drugi srednjih let in tretji starec. Mlajši ni imel nobene odeje, zato je ležal v sredini med tovarišema ter se pokrival s konci njunih odej; srednji se je pokrtil s plaščem, starikavcu pa je Polduh vrgel razcefrano plahto, s katero so poprej pozimi pokrivali čebelne panje.

Tako so ležali, dokler ni Polduh dejal z neprijaznim glasom:

„Luč bom ugasnil.“

Kolehal se je proti karbidovki, ki je stala na polički poleg postelje.

„Pa ugasni,“ je dejal najmlajši.

„Potem bo pa smrdelo,“ se je oglasil srednji.

„Pusti rajši luč,“ je zaključil starec.

Polduh je ubogal in legel nazaj na slamo.

Bilo je spet tiho; slišalo se je le sopihanje živine. Od plasti pohojenega gnoja, ki je nad pol metra debela pokrivala tla, je vstajala topla, vonjiva sopara, skozi katero je le motno brlel plamen karbidovke.

Čeprav niso prenočevalci Polduha zanimali, ker je bil takih bratcev že sit, je čez nekaj časa vendarle vprašal:

„Kam ste pa namenjeni?“ Pri tem je gledal v mokrotni svod nad seboj.

Povedali so: najmlajši je iskal dela, srednji je hotel v Nemčijo, najstarejši pa je prihajal od tam.

Polduh je spet obmolnil. Tako je s temi posvetnjaki; eden gre tja, od koder drugi prihaja in prvi išče tega, česar drugi ni izgubil, on mora pa delati od zore do mraka, dasiravno je že star in bi se mu prilegel počitek. Srbelo ga je, da bi jim povedal, kar misli. Potem si je pa spet premislil in je rajši brez pravega namena zagodrnjal:

„Kako pa?“

Na te besede je najmlajši sedel, si zvil cigareto in pripovedoval:

„Izučil sem se za kovača, potem sem delal v tovarni. Pri mezdnem gibanju so me vrgli na cesto, trdeč, da imam predolg jezik. Zdaj sem prehodil že vso Jugoslavijo, a me nikjer ne drži. Ker sem sam in nimam za nikogar skrbeti, mi je laže kakor drugim. Pretolči se moram še letos, potem bo vojna, a nato pa prekucija in dela polne roke.“

Obsedel je in se zagledal predse z globokimi, upa polnimi očmi.

Drugi, ki je imel kakih štirideset let ter je ležal pri kraju, se je oprl na desnico:

„Izkusil sem že vse, dobre in slabe čase, toda vedno žuljavih rok. Zadnje čase pa je kakor zakleto, nikjer ne dobim dela. Pravijo, da sem prestar za industrijo, javna dela pa so prepičla, da bi lahko zaposlili vse, kar nas je na cesti. Mogoče bi lahko šel služiti h kakemu kmetu, toda zatajiti bi moral ženo in otroke. Kmet se boji oženjenih poslov, ker misli, da mu bo vsa družina padla na rame, razen tega ima pa samcev dovolj. Zdaj grem v Nemčijo, tam je vojna in dovolj dela.“

Njegov glas je bil malomaren, njegove oči malodušne in skoraj sovražne. Starikavec, ki mu je bilo že čez šestdeset, je dejal kar leže:

„Bil sem že pred vojno v Nemčiji, po vojni pa spet. Včasih smo tam dobro živeli. Zdaj je drugače. Če ne moreš z mašino, te odrinejo. Ker pa nočem biti na potiskalci v tujini, sem jo pobral. Doma bo, kakor bo. Povem vam, da sem že vsega do grla sit.“

Starikavčev glas je bil izmučen in ubit, njegove oči trudne in motne kakor svetloba v hlevu.

Troje življenj se je izpovedalo na Polduhovo kratko, nepremišljeno opazko: „Kako pa?“

Polduh je kar naprej žmiril pod strop. Izpovedi posvetnjakov ga niso mnogo zanimale. Saj vemo, kako je s temi stvarmi. Nihče ne pove resnice in vsak skuša opravičiti svoj položaj. Zadelj Nemčije tudi ni bil radoveden, meja je bila preblizu. V Nemčiji je tako, kakor pri nas: kdor je bogat, mu gre dobro, kdor nima nič, mu gre slabo. To je vse. Dokler so na svetu bogati in revni ljudje, bo ostalo tako. Bolj kakor to, ga je skrbela vojska. Zato je kmalu zagodrnjal:

„Ne verjamem, da bo vojska.“

Prenočevalci mu niso takoj odgovorili. Šele čez nekaj časa se je najmlajši zakrohotal:

„Saj je že.“

Polduh se je napravil, kakor da bi ne bil slišal mlade zgage ter se je obrnil k najstarejšemu:

„Ti tam pod plahto, ali si bil v svetovni vojni?“

„Bil!“ je čemerno pritrdil starikavec. „Mene je prav za prav zadnja vojna uničila. Bil sem štirideset let star, ko sem moral vanjo. Doma sem pustil ženo in dvoje otrok. V Galiciji sem bil ranjen in sem prišel v rusko ujetništvo. Tedaj se mi je žena pričela mrhati. Ko sem se po petih letih vrnil, nisem več našel družine. Žena je živela z drugim, imela z njim otroka, a moja dva, fanta in deklino, je poslala v mojo domovno občino na rejo. Skupaj nisva več mogla, a ostati v kraju, kjer se mi je izkazila žena, tudi ni bilo mogoče. Zato sem zapustil delo in odšel po svetu. In tako še zdaj hodim po njem. Vidite, da je moje revščine prav za prav vojna kriva...“

Hlapec se je premaknil na slami in pobaral:

„In žena?“

„Kaj me briga, kurba, kje je ostala.“

„In otroci?“

„Otroci so ostali v reji. Tudi teh nisem več videl.“

Spet je nastal molk. Možje so nepremično ždeli na slami in strmeli vsak v svojo smer.

Tedaj je povzel srednji:

„Tudi zase lahko rečem, da me je uničila vojna. Stvar je bila taka: ko je izbruhnila, mi je bilo ravno devetnajst let. Doma smo imeli kmetijo, a dediči smo bili vsega trije. Potem sem moral na vojno, iz katere sem se vrnil šele dvajsetega leta. Koj po mojem odhodu je umrl oče ter zapustil imetje starejšemu bratu, ki je bil že poročen, a je bil tudi v vojski. Meni so zapisali dediščino, pet tisoč kron. To je bila takrat lepa dediščina, za katero si lahko kupil lep kos zemlje. Ko sem se vrnil, sem pa za ta denar komaj še kravo

mogel kupiti. Brat, ki je dobil grunt, je osemnajstega leta padel na italijanski fronti. Mlada se je potem še enkrat omožila in danes je naša domača hiša v tujih rokah. Tako nas je vojna spravila na nič. Jaz bi bil lahko trden kmet in se mi ne bi bilo treba pomikati po svetu, ko bi tega zlomka ne bilo.“

Komaj so njegove zadnje besede utonile v dušeči hlevski sopari, se je že oglasil najmlajši:

„Tudi mene je prizadelo, mene in sestro. Ko je izbruhnila vojna, mi je bilo pol leta. Najprej se je izgubil oče, nato je tudi mati nekje ostala in s sestro so naju izredili tuji ljudje. Ko bi vojne ne bilo, bi najbrž tudi meni ne bilo treba hoditi po svetu s trebuhom za kruhom. Imel bi mater in očeta, ki bi živela z nama kje v kakem kotu na tej zemlji in kjer bi se zamudil tudi jaz do svoje smrti.“

Po kratkem odmoru so se vsi trije prenočevalci, kot bi se zmenili, hkrati obrnili k Polduhu:

„In ti...?“

„Jaz?“ Hlapčev glas je bil zategel in zamišljen. Poznalo se je, da se je medtem mož nekoliko otajal. „Tudi jaz sem vojno dovolj drago plačal. Vojak nisem bil zaradi krčnih žil. Med vojno mi je šlo dobro, babe so me hotele raztrgati. Nato sem se eni posebno obvezal. Imel sem tudi precej denarja. Dokler ga je bilo, se me je babnica držala, ko ga je pa zmanjkalo, sva šla vsak svojo pot. Potem sem začel piti in tako sem na stare dni postal, kar sem — krmač živine. Toda dobro, da zmorem vsaj še to, saj komaj vlačim podele za seboj.“

Štiri žrtve svetovne vojne so se tiho opazovale. Tisti, ki je šel od juga proti severu, tisti, ki je šel od severa proti jugu, tisti, ki je kolovratil v krogu po deželi, in tisti, ki se že leta ni premaknil z mesta, na katerem je živel, so se znašli na skupnem križišču enih in istih nadlog.

Potem je Polduh vprašal najmlajšega:

„Ali si želiš vojne? Zakaj pa?“

Najmlajši posvetnjak je spet sedel.

„Ne bi rekel, da si želim vojne. Ne poznam je, toda vojna mora biti grda. Toda kaj si hočemo, mi siromaki, kadar hočejo vojno drugi? Ljudi ni mogoče spraviti skupaj za kak boljši namen. Spravili pa jih bodo skupaj z vojno. In po novi jih bodo teže spravili vsaksebi, kakor po prejšnji. Vidite, koliko ljudi ne ve kaj početi, vojska jih bo pa naučila. Zdaj ne koristim nikjer, potem bom morda le kje...“

Starikavec je pustil tovariše precej dolgo čakati, preden je spregovoril:

„Moj dedej je bil star blizu osemdeset let, ko je meni bilo šele deset. Vedno nam je pripovedoval zgodbe in tudi o vojni je govoril. In kaj je pravil? Trdil je, da bo prišla velika vojna, ki bo vse pokončala, ljudi in ljudstva. Nastalo bo sovraštvo, da oče ne bo več poznal sina, sin ne očeta, brat ne brata, hči ne matere. Zmeda bo taka, da nihče ne bo vedel, katera vera je prava. Ko bo že vse pomandrano in bo sila prišla do grla, se bodo ljudje napotili iskat pravo

vero, ki jih bo rešila, toda nihče jim ne bo znal pokazati prave poti. Zgodilo se pa bo, da jo bodo našli in tedaj bo zavladal srečen čas... Ne vem, če bom dočakal, da se bo prorokovanje mojega dedeja izpolnilo, toda rad bi ga dočakal...“

Nastala je tihota. Zunaj se je čul piš zimske noči in ob tem odmevu so se stiskala vsa srca. Pod vtisom tulečih vetrov so se njih misli polagoma oddaljevale od vojne.

Nato je Polduh, obrnjen k starikavcu, spet povzel:

„Lej, ko bi imel svoje otroke, bi lahko šel k njim in ne bi ti bilo treba tavati okrog.“

Starikavec se je zganil:

„Nimam pravice, kar koli zahtevati od otrok, ker se v mladosti nisem brugal zanje. Lahko mi pljunejo v obraz in jaz bi moral molčati. Zato jih ne bom iskal.“

„Jaz bi jih iskal, ko bi jih imel,“ je menil Polduh skoraj sanjavo.

„Pa jih ne bom.“

„In če bi imel ženo, bi bilo tudi laže. Sam biti, je hudo,“ je dalje razmišljal hlapec.

Starikavec se je nenadoma obrnil k mlademu in ga vprašal z rahlim, skoraj boječim glasom:

„Ali si poznal svojo mater?“

Ta je malo napel možgane, potem pa odvrnil:

„Če bi trdil, da sem jo poznal, bi trdil preveč. Toda spominjam se je. Zdi se mi, da je bila mlada in močna in da se je njeno lice brez prestanka smejala. Tudi se mi zdi, da mi njene zadnje besede še brnijo po ušesih: ‚Kadar bo konec vojne, se bo vrnil tvoj oče in potem bomo spet skupaj‘. To je bilo menda takrat, ko me je gnala v rejo. To je vse, kar vem od nje.“

„Ali bi jo še kdaj rad videl?“ se je vmešal Polduh, kakor bi se predramil iz neke zamišljenosti.

„Hm, rad in nerad. Zdaj imam lepo podobo od nje, lepšo, kakor je to, kar so mi pozneje pravili o njej. Baje je mene in sestro zavrгла in odšla z drugim, ker se oče ni več vrnil. Mogoče ima druge otroke — če je še živa. Mogoče je reva in prosi. Kako naj ji pomagam, če nič nimam. In tudi njo bi bolelo, če bi me videla, kako živim. Očitala bi si, da je ona kriva. Zato je bolje tako.“

Hlapec, starikavec in mladi kovač so se zresnili. Zdelo se je, da mislijo vsi na eno in isto stvar. Le srednji je ostal kakor prej. Bil je prvi, ki je prekinil molk. „Ha, kako se to vse lepo sliši! Toda v resnici je drugače. Poglejte mene! Ženo imam, otroke, toda jaz se bojim njih, oni se bojijo mene, vsi skupaj pa se bojimo življenja, ki ga živimo. Pri tebi, stari, je vse to že zaraslo, kar te je žgalo, ti mladi imaš v srcu tujo, a lepo podobo, ti, hlapec, pozabiš na preteklost, ker si sit in ker se lahko pogovoriš z živino, mene pa vse to, kar vas

pomirja, goni po svetu. Bolje je za tistega, ki nima nikogar, kakor za tistega, ki koga ima — dandanašnji.“

Njegove besede so samotno odmevale po hlevu. Oni trije so se delali, kot bi ga poslušali le z enim ušesom. Nihče se ni ganil, le govedo v drugem kotu hleva, ki se je preložilo, je izpustilo dolg, puhajoč stok iz ohlapnih prsi. Plamenček karbidovke je dvakrat, trikrat modrikasto švignil kvišku, kar je pomenilo, da karbid pojema. Polduh je segel po karbidovki, nekaj odvil, potem pa rekel:

„Zdaj bo še nekaj časa gorelo.“

Tedaj se je oglasil starec skoraj s hripavim glasom:

„Ti, kaj bi bilo, če se je tvoj oče vrnil iz vojne...?“

Mladi prenočevalec je nekaj trenutkov molčal, potem pa zamahnil z roko:

„Ah, kaj! Če se je, se ni zame in za mojo sestro.“

Starikavec se je zgrbil na slami, kakor bi jo dobil po glavi.

Mladi pa je nadaljeval:

„Sicer pa se na nikogar ne moreš jeziti. Bila je vojna, ki je vse razrušila; razbila je meje, razgnala je družine in pohodila ljudi, kakor mi pohodimo črve. Ljudje nismo tega krivi, tudi moja mati in moj oče nista kriva. Ljudje so krivi le za to, da je vojna sploh mogoča. To je vse!“

Hlapec in starikavec sta ga poslušala z odprtimi usti. Nato je Polduh vprašal:

„In kaj bi napravil, če bi — recimo — dobil v roke tistega, ki je zapeljal tvojo mater?“

„Kaj bi napravil? Ne vem, po pravici rečeno. Mogoče bi mu nič ne napravil, mogoče bi ga pretepel zaradi matere, a ne zaradi sebe. Najbrž bi ga pretepel. Toda kar bi napravil, bi ne imelo nobenega smisla. Kaj morejo ljudje zato, če so delali, kar jim je bilo prijetno!“

Polduh se je vidno oddahnil, starikavec se je pa zleknil na slamo in zagodel:

„Mislim, da je že pozno. Ugasni luč. Nima smisla.“

Medtem ko je Polduh še malo prej skušal podaljšati življenje luči, je zdaj takoj ubogal in pritisnil prst na gorilnik. Hlev sta takoj napolnila neprodurna tema in smrad po karbidu. Skozi okna v steni ni prihajal niti najslabotnejši odsev od zunaj.

Najprej je zaspal srednji posvetnjak. Bil je najbolj truden ter je imel tudi najnapornejšo pot pred seboj, ker je moral čez mejo. Njegove skrbi so bile daleč. Zato je spal trdo in nepremično.

Najmlajši je pred spancem mislil še na razne stvari. Zakaj neki sta ga ta dva starca, ta berač na levi in hlapec na postelji, gledala s tako čudnimi očmi? Ko da bi mu hotela zlesti v dušo. In kako sta ga gnala s vprašanji? Kaj neki imajo taki starci od tega, če ti zvtolijo dušo? Pomagati ti tako nobeden ne more. — Prisluhnil je njunim sapam, toda na obeh ležiščih se ni ganila niti slamica. Ali spita, ali pa se le tako delata? Čudna dedca, oba! In njuni zgodbi! —

Kmalu je tudi njega prisilil spanec. Privil se je k starcu, od katerega je nategnil malo odeje, ter zaspal utrujeno spanje.

Starikavec se je potuhnil takoj, ko se je zgrnila v hlevu tema, a zaspal ni. Po glavi so se mu pojale čudne, nove misli. Ob njih mu je srce tolklo s tako silo, da je iz bojazni, da bi ga fant ne slišal, nasiloma zapiral usta. Poskušal se je tudi odmakniti, toda ker je ležal ob plankah ovčjih staj, se ni imel kam.

Ali ni ta fant podoben njej — tisti kurbi, ki mu je uničila življenje? To nizko čelo s črnimi očmi? Tudi ona je imela tako nizko, zagonetno čelo... Nikoli nisi mogel vedeti, kakšne misli se predejo za njim. In potem njegova starost. Škoda, da ga ni vprašal, koliko let ima. Dalje njegova sestra, rejenstvo, oče, ki ga ni nikdar videl...

Starikavčeva fantazija je bujno predla dolgo v noč. Nekajkrat je bil že na tem, da prebudi mladega prenočevalca, ga natančno izpraša ter mu vse pove, toda vsakikrat se je zbal svoje lastne vesti. Kako je že rekel: „... če se je vrnil, se ni zame in za mojo sestro —“ Kaj naj mu reče? Ali naj se zjoče pred njim? Kaj si bo mislil, če je res njegov sin? Dvom mu je napolnil srce in mu dolgo, dolgo ni dal zaspati. Na tihem in previdno, da bi soseda ne prebudil, je odmikal s sebe plahto ter jo rinil na spečega soseda, ki je ležal in bil brez odeje. Pri tem ga je navdajalo neko sladko čustvo, ki ga še ni okusil v življenju. Samo malo, samo drobtinico dobrote lahko izkaže... Morda je le njegov sin...

Pozno ponoči so se mu oči od utrujenosti zaprle.

Hlapec Polduh je ostal najdlje buden. Spočetka mu je ob mislih, ki so mu polnile glavo, otrpnilo telo, da je nepremično obležal na postelji. Prisluškoval je dihanju najmlajšega in najstarejšega na slami. Kakor gotovo je on hlapec Polduh, tako gotovo je starec pravi mož njegove bivše ljubice in mlajši njen sin. Starikavec se zdi starejši, kot je v resnici. Ni čuda, če ga stari ni spoznal, saj ga menda niti videl ni; toda on ga je spoznal. Kaj bi le rekel, če bi se mu dal spoznati? Vestí pred njim ni treba imeti. Ženska je od njega zrabila denar, potem pa šla. Ampak ta fant kraj njega? Podoba bi bila, da je njen. Ali je mogoče...? Ob misli na njega ga je zbadlo. Da — pred njim pa nima mirne vesti, nikakor ne. Mogoče je bil kriv njene poti — kriv, da je fant izgubil mater in pozneje tudi očeta...

Neznan strah je vstajal v njem in čim bolj se je premetaval po slami, tem nemirnejša je bila domišljija. Potem je prisluškoval dihanju na slami; mlajši je že davno spal, starikavec se je pa menda potajil. Mogoče je tudi on zaslutil...

Naposled je pričelo rahlo in slabotno hrliti tudi ob plankah. Starikavec je zaspal. Tedaj je Polduha obšlo čudno čustvo... Potihoma je vstal, snel s postelje najdebelejšo odejo in jo rahlo in previdno pognil čez vse tri. Ko je delo opravil, je še postal pri njihovem vznožju in prisluškoval. Speči so dihali — srednji težko, zaskrbljeno, mladi močno, skoraj brezskrbno, a starikavec raztrgano, votlo... Potem se je vrnil na posteljo s tiho srečo v srcu.

Hlapec Polduh je dočakal jutro že sedeč na postelji. Bil je oblečen, poleg njega pa je ležala cula s krivo palico. Ko se je na oknih zaznamoval prvi svit, se je dvignil, se neslišno približal vratom, se od tam še enkrat ozrl proti spečim, nato pa stopil v mrzlo, snežno zimsko jutro. Onkraj dvorišča se je hiša še komaj vidno risala iz jutranje megle. Čeprav je bil mraz, da je drevje pokalo, hlapca ni zeblo.

Po kratkem pomisleku se je napotil k hiši in potrkal na okno kamre, kjer sta spala gospodarja.

„Kaj pa je?“ se je oglasil kmet.

„Ven pojte, imam vam nekaj povedati.“

Kmet je ves začuden odprl vežna vrata. Bal se je, da se ni pri živini kaj zgodilo. Toda na pragu je zagledal Polduha s culo v eni in s palico v drugi roki. Še preden je utegnil ziniti, ga je hlapec prehitel.

„Gospodar, jaz moram od hiše. Namesto mene vzemi za krmača najmlajšega posvetnjaka, ki leži v hlevu. On je dela in zaslužka potrebnejši od mene.“

Kmet je zijal, toda na vsa vprašanja je dobival eden in isti odgovor.

„Vzemi namesto mene mlajšega posvetnjaka, ki leži v hlevu.“

Kmet mu je moral takoj izplačati ostanek in Polduh jo je tako naglo odkuril iz hiše, da kmet še ust ni utegnil zapreti. Videl ga je le, kako je zavil na cesto proti vasici.

Takoj za njim se je pred hlevskimi vrati prikazala druga postava. Bil je starikavec, ki je prišel včeraj prvi prosit prenočišča. Tudi temu je bilo videti, ko da bi se nečesa bal. S širokimi koraki je premeril prazno dvorišče in izginil na cesto, ki je vodila iz vasi v zasneženo, mrzlo jutro...

Letina

Lili Novy

Pšenico kmet pod cepce spravlja,
iz grozdja kri v čebrè mečka.
Zakaj se človek zoperstavlja,
ko zanj prihaja dan gorja?
Saj srp je lep, kot mesec mladi,
le padi, zlato žito, padi!
Stiskalnica je že umita,
naj grozdja kri bo spet prelita,
naj služinčad obred opravlja,
slovesnot stara se ponavlja!